

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ К. ДЕНЕКА

Оксана ЗАХАРОВА (Кіровоград)

У статті реалізується спроба окреслення аксіологічного компоненту педагогічної системи сучасного відомого польського вченого і педагога К. Денека.

Стаття являється попиткою определения аксиологического компонента образовательной системы современного известного польского ученого и педагога К. Денека.

Ключові слова: аксіологічний компонент, молодь, освіта, виховання, цінності.

Постановка проблеми. Головною метою сучасної освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина, формування покоління, здатного створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Тому одним з пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування загальнолюдських цінностей майбутніх фахівців [1].

Відомим сучасним польським вченим Казимиром Денеком розроблено концепцію, яка поєднує ціннісне виховання, ціннісне навчання і ціннісний розвиток [7, s. 11-23]. Виховання на основі засвоєння певних цінностей, за К. Денеком, – головний напрямок у формуванні особистості, її духовного світу і духовної культури. Виховання не є реалізацією штучно сконструйованих бажаних якостей, які вихователі хотіли б втілити у підростаючих поколіннях. Образ людини багато в чому визначається культурно-історичною ситуацією, епохою, суспільством, в якому вона живе, вчиться, спілкується, виховується сама і виховує своїх дітей або учнів. Причому, кажучи про образ людини, культури, епохи, мають на увазі ті провідні принципи, смисложиттєві цінності, які лежать в основі життєдіяльності людей тієї чи іншої культури і/або історичного часу [2, s.178-179].

Сутність виховання, зокрема виховання в системі освіти, таким чином, виявляється формуванням і розвитком підростаючого покоління на основі образу людини, що склався в цій культурі, засвоєння тих смисложиттєвих цінностей, які несе ця культура, епоха, цивілізація. Саме цінностями культури, епохи, суспільства визначаються мета й цінності виховання, ними задається педагогічний простір, в якому здійснюється навчально-виховний процес [6, s. 103-127].

Аналіз досліджень. Поняттям «цінність» оперують багато наук, його дефініції стосуються поведінки людей, їх суджень, емоцій, життєвих, професійних та інших позицій тощо. Тому в літературі існує велика кількість визначень цього поняття.

Проф. К. Денек у своїх працях посилається на трактування цінностей у філософії (зокрема у М. Шелера (M. Scheler), М. Лобоцького

(М. Łobocki), В. Стружевського (W. Stróżewski) та ін.), соціології (Я. Щепанський (J. Szczepański)), психології і педагогіці (М. Тишкова (M. Tyszkowa), Я. Гнітецький (J. Gnitecki), В. Пастерняк (W. Pasterniak), І. Кужняк (I. Kuźniak) та ін.)

Так, М. Шелер (1874-1928) виразно відокремлює «світ матеріальних благ від світу цінностей, які, на його переконання, існують незалежно від нас, є основними властивостями певних об'єктів і їх можна пізнати в акті безпосередньої інтуїції» (Цит. за: [11]). Цей філософ висловлював переконання, що існує природна ієрархія цінностей. На чолі її стоїть *святість*, далі цінності духовні – *пізнання істини, справедливості, прекрасного*; цінності вітальні – *шляхетність, діловитість (dzielność)*; найнижче розташовуються цінності споживацькі і гедоністичні.

М. Лобоцький пише: «Під цінністю розуміється зазвичай все, що вважається важливим і цінним для індивіда і суспільства, а також є гідним прагнення, поєднується з позитивними відчуттями і становить зазвичай мету людських прагнень. Цінність, що розуміється таким чином, часто є критерієм оцінки осіб, речей, явищ, норм, засад, а тим самим складає важливу основу розрізнення доброго і злого. Нерідко цінність ототожнюється з самим добром, або вважається за добро саме в собі (як у Платона)» [8, s. 42].

Натомість Я. Щепанський з позицій соціології вказує: «Ми називатимемо цінністю довільний реальний або уявний предмет, щодо якого індивіди або спільноти займають позицію пошани, приписують йому важливу роль у своєму житті і прагнення до його досягнення відчують як потребу. Цінностями є предмети, які забезпечують індивідові внутрішню рівновагу і прагнення до них дає відчуття виконаного обов'язку або ті, які для групи необхідні для підтримання внутрішнього зв'язку [9].

У психологічному розумінні цінності нерозривно пов'язані з явищем вибору. Численні праці з психології визначають поняття «цінність» як те, «що важливе для активності і розвитку людини в різні періоди її життя» а також «уявлення і переконання індивіда про те, що є важливим, гідним і/або бажаним» [10, s.16].

У гуманітарних науках поняття цінності «найчастіше відноситься до того, що цінує людина або суспільна група; що вважається за важливе і в такий спосіб переживається. ...Цінність означає все те, що не є природним і байдужим, але є важливим і значущим, а тому є метою для людських прагнень» [5, s. 23].

Постановка завдання. Метою нашої статті є спроба окреслення аксіологічного компоненту педагогічної системи сучасного відомого польського вченого і педагога К. Денека.

Виклад основного матеріалу. Програми життя, діяльності, спрямованість вчинків мають під собою, за К. Денеком, дві опори: знання і цінності. Вони багато в чому «полярні», протилежні за своєю сутністю (Див.: [3, s.207 - 208]). Пізнанням рухає прагнення до істини, об'єктивності у розумінні реального світу. Ціннісна свідомість – інше: вона втілює в собі особливе ставлення людей до того, що відбувається відповідно до їх цілей, потреб, інтересів, того чи іншого розуміння сенсу життя. У ціннісній свідомості формуються етичні, естетичні (і взагалі світоглядні) ідеали. Найважливішими поняттями, з якими завжди пов'язувалася ціннісна свідомість, виступають поняття Добра і Зла, Краси і Потворності. Через співвідношення з нормами, ідеалами здійснюється оцінювання – визначення цінності того, що відбувається.

При всій їх різноманітності пізнавальний і ціннісний способи освоєння світу в людській свідомості, житті, дії повинні бути якось урівноважені. Повинна досягатися також напружена єдність інших «полярних» компонентів, аспектів, рівнів культури: відчуттів і розуму, розуміння і дії, віри і сумніву, теоретичного і практичного досвіду людей, осмислення минулого і бачення майбутнього [4, s. 19-32.]. Їх співвідношення, поєднання, синтез – складна і болісна духовно-практична робота, покликана забезпечувати зв'язок і цілісність людського досвіду, всієї системи орієнтацій.

К. Денек звертає увагу на виховний аспект теорії цінностей, підкреслюючи, що виховання передбачає усвідомлення вихованцем конкретних явищ як цінностей так і нецінностей, відповідне ставлення до сукупності цінностей, і що ціннісні орієнтації відіграють провідну роль у побудові довготривалих програм поведінки [2, s.66.].

К. Денек відносить людей, явища матеріальної та духовної дійсності до розряду цінностей [2].

Слідом за К. Роджерсом К. Денек вказує, що цінність як аксіологічна категорія має багаторівневу структуру. Загальним, об'єднуючим є той факт, що цінності відображають світ людини, її культуру. Цінності можуть існувати як суб'єктивні, що відображаються у свідомості людини. Діалектика цієї аксіологічної категорії показує, що в історії розвитку суспільства вищою цінністю стає людина як особистість, як самоціль суспільного розвитку.

У ціннісній спрямованості цінність виконує роль своєрідного орієнтира і певного регулятора поведінки й діяльності людини в предметній і соціальній дійсності. Особистість орієнтується на ті цінності, які найбільше їй необхідні і в перспективі відповідають її інтересам і цілям, імпонують її досвіду.

Концепція К. Денека є особистісно орієнтованою, з опорою на загальнофілософську ідею самовисування, саморозвитку. Вчений оперує

поняттями, що адекватно відбивають гуманістичну сутність людини й процес її виховання («суб'єкт-суб'єктний», «свідомість-самосвідомість», «розвиток-саморозвиток», «самоактуалізація», «самореалізація» та ін.), підкреслює не тільки зовнішню, але й внутрішню сторони процесів розвитку.

Наш аналіз праць К. Денека переконливо свідчить, що ціннісна спрямованість особистості для вченого є найважливішим елементом «внутрішньої сторони процесів розвитку», тобто внутрішньої структури особистості.

Розуміння навчально-виховного процесу як механізму цілеспрямованого педагогічного управління процесом суб'єктного перетворення вчителя й учня дає змогу К. Денекові твердити, що справді ефективним навчально-виховний процес може вважатися лише у разі його «ціннісної спрямованості», яка забезпечить формування творчої індивідуальності.

К. Денек вважає, що гуманізація процесу освіти і виховання є головною і системоутворюючою психолого-педагогічною умовою формування ціннісних орієнтацій учня, оскільки саме «ідея гуманізації передбачає здійснення принципово іншої спрямованості освіти, пов'язаної не з підготовкою “знеособлених” кваліфікованих кадрів, а із загальним духовно-етичним і професійним розвитком особистості. Гуманістична спрямованість освіти змінює звичні уявлення про її мету як формування систематичних знань, умінь і навичок. Саме таке розуміння мети освіти послужило причиною її дегуманізації, яка виявилася у тривалому пануванні “знаннєвої” парадигми освіти» [3, s. 23].

Висновки. Отже, аксіологічним елементом цілісної педагогічної системи проф. К. Денека можна визначити «ціннісну спрямованість особистості». На думку вченого, це провідний елемент мотивації людських вчинків, реалізації програм поведінки, елемент структури особистості, який функціонує на свідомому рівні. Цінності надають життю людини сенс, формують мотиви її життєдіяльності. Вони є серцевиною людського життя, визначають його якість, міжособистісні стосунки, ставлення до себе, ровесників, старших осіб, усього світу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Національна доктрина розвитку освіти // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860.
2. Denek K. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej Toruń 1999.
3. Denek K. Filozofia życia, Poznań 2012.
4. Denek K. Uniwersalne wartości edukacji szkolnej (w:) B. Dymara (red.). Dziecko w świecie rodziny. Kraków 1998.
5. Denek K., Kuźniak I., Projektowanie celów kształcenia w reformowanej szkole. Poznań 2001.

6. Denek Kazimierz. Axiologie und Teologie der Ausbildung im Kreise der Schulteorie und -praxis // Aktuelle Probleme der Pädagogik in Polen. Hrsg. von J.F. Malerne. Pulheim 1997.
7. Kojs W. Pedagogiczne i krajoznawcze szlaki Profesora Kazimierza Denka (w:) Edukacja Jutra. VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowy, (red.) W. Kojs, E. Piotrkowski, T. M. Zimny. Częstochowa 2002.
8. Łobocki M. O wartościach w wychowaniu. «Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze» 1993, nr 9.
9. Szczepański J. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970.
10. Tyszkówa M. Kultura symboliczna, wartości i rozwój jednostki. Warszawa 1984.
11. Żygułski K. Wartości i wzory kultury. Warszawa 1975.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Захарова Оксана Віталіївна – аспірант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, старший викладач кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету.

Коло наукових інтересів: краєзнавчо-туристична діяльність в педагогічній системі Казимира Денка.